

A TRADUCCIÓN DOS CLÁSICOS VICTORIANOS: VANITY FAIR EN ESPAÑA¹

Marcos Rodríguez Espinosa
Universidade de Málaga

Dedicado a Keith Ashton, viaxeiro

Resumo: Neste artigo pretendemos mostra-la historia das traducións ó catalán e ó castelán do clásico de William M. Thackeray *Vanity Fair* (1847-48). O noso traballo divídese en cinco partes: (1) unha exposición detallada das traducións de *Vanity Fair* publicadas en España e en Latinoamérica; (2) os antecedentes profesionais dos tradutores e das editoriais que os contrataron; (3) a tradución ó catalán; (4) o papel da tradución indirecta, do plaxio e doutras prácticas ilegais de tradución; (5) a acollida de Thackeray en España e en Cataluña en contraposición a outros novelistas victorianos.

Abstract: *In this article we intend to present the history of Spanish and Catalan translations of William M. Thackeray's classic Vanity Fair (1847-48). Our work is divided into six sections: (1) a full account of the translations of Vanity Fair published in Spain and Latin America; (2) the professional background of the translators and of the publishing companies which hired them; (3) the Catalan translation; (4) the role of indirect translation, plagiarism and other illegal practices of translation; (5) the reception of Thackeray in Spain and Catalonia in contrast with other Victorian novelists.*

Tres anos antes de publicar *Vanity Fair*, no verán do 1844, cando Thackeray estaba completamente entregado á súa primeira novela longa, *The Luck of Barry Lyndon*, a empresa navieira The Peninsular And Oriental Shipping Company, prevendo unha beneficiosa publicidade (Taylor 1999:212-213), pro-

1. Traducción do inglés ó galego realizada por Laura Sáez Fernández, alumna da Licenciatura de Traducción e Interpretación da Universidade de Vigo.

púxolle facer unha viaxe de balde polo Mediterráneo cara ó Oriente Próximo, para que escribise un libro de viaxes que falase dos lugares nos que amarrase o vapor e que logo constituiría as bases para as *Notes of a Journey from Cornhill to Gran Cairo* (1846).

Este novo traballo non só lle deu a oportunidade de gozar do pracer dunha nova viaxe, senón que tamén o converteu nun dos poucos grandes escritores victorianos que visitaron España² (Vigo e Cádiz) e Portugal (Lisboa).

1. W.M.Thackeray e a crítica victoriana

Poucos meses despois da publicación de *Vanity Fair* (1847-48), Charlotte Brönte dedicoulle a segunda edición de *Jane Eyre* a W.M.Thackeray e chamouno “the first social regenerator of the day – as the very master of that working corps who would restore to rectitude the warped system of things” (Tillotson & Howes 1962:51).

Vanity Fair foi acollida con entusiasmo entre os seus coetáneos e liberou ó autor da súa condición de escritor de segunda. Tamén fixo del, xunto con Charles Dickens, un dos novelistas mellor pagados do seu tempo e consolidou o seu éxito comercial e renome literario para o resto da súa vida. Cando W. M. Thackeray morreu, no ano 1863, estaba considerado un dos máis grandes novelistas da historia da literatura inglesa que vivía “not only in the prime of life but in the zenith of his literary reputation”³.

O prestixio de Thackeray ó longo do período de desenvolvemento dos canons victorianos foi variando. Malia que *Vanity Fair* é considerada pola maioría dos críticos literarios a obra mestra de tódolos tempos, durante as primeiras décadas deste século a crítica modernista cuestionou o seu renome artístico e pouco e pouco condenouna a ocupar un lugar marxinal no novo canon clásico. Entre estes críticos atopábase Henry James, quen no seu famoso prefacio de *The Tragic Muse* (1908), en contra de *The Newcomes*, unha das novelas máis importantes de Thackeray, escribiu:

There may in its absence be life, incontestably, as *The Newcomes* has life, as *Les Trois Mousquetaires*, as Tolstoi's *Peace and War*, have it; but what do such loose baggy monsters, with their queer elements of the accidental and the arbitrary, artistically mean? (James 1908 :vi)

No seu influente libro *Aspects of the Novel*, E. M. Foster acusouno de estra-ga-las novelas coa súa presenza como narrador: “it is devastating, it is bar-par-

2. “The P&O trip was essentially an elliptical tour of the Mediterranean: to Gibraltar via Vigo and Cadiz: a change of vessel (*the Tagus*) and on via Malta, Athens and Smyrna to Constantinople; a further change of vessel (*the Iberia*, to whose captain, Samuel Lewis, Thackeray's record of his adventures would be dedicated) and round to Jaffa, Jerusalem, Alexandria and Cairo”. (D.J. Taylor. op. cit. p. 213).

3. Obituario do *Morning Advertiser* (25-12-1863), p. 4.

lour chattiness, and nothing has been more harmful to the novels of the past" (Forster 1927:34). O xornal de F. R. Leavis, *Scrutiny*, clasificaba *Vanity Fair* como un clásico menor e, deste xeito, W. M. Thackeray quedaba fóra da súa "Gran Tradición" de novelistas ingleses, na que se incluían Jane Austen, George Eliot, Henry James, Joseph Conrad e, finalmente, Charles Dickens⁴.

Despois da Segunda Guerra Mundial, os especialistas norteamericanos comezaron a rescatar moitos autores coetáneos de Thackeray, o que produciu unha lenta pero continua revalorización das súas novelas, libre de vellos prexuízos. Abríronse daquela camiños novos na crítica de *Vanity Fair*, subliñando distintos aspectos da novela, como a función das ilustracións, a parodia das obras de ficción contemporáneas, a sátira da historia heroica, o narrador sospitoso, a profunda análise que fai da psicoloxía feminina e da clase media victoriana, etc. Ademais, as novas biografías de Thackeray descubriron un escritor polémico e inqueda cunha vida chea de incógnitas aínda por resolver⁵.

2. As traducións ó castelán de *Vanity Fair*

Vanity Fair foi traducida sete veces ó castelán, un número de traducións moi lonxe das once alemáns, se ben parello ó de países como Italia, con sete versións, ou Suecia e Hungría, ámbolos dous con seis traducións.

A primeira tradución ó español de *Vanity Fair* publicouse en México en 1860⁶. É a sexta versión máis temperá, só uns poucos anos posterior á alemana (*Der Jahrmakrt des Lebens*, 1849), á sueca (*Fafangans marknad*, 1849), á rusa (*Ррмарка мщеспаBUR*), á húngara (*Hiuság vására Pest*, 1853) e á versión francesa (*La Foire aux Vanités*, 1853).

A versión mexicana de *Vanity Fair* non é unha tradución íntegra do manuscrito orixinal; nela, os capítulos XXXIX ("A Cynical Chapter"), LI ("In Which a Charade Is Acted Which May or May Not Puzzle the Reader"), LII ("In Which Lord Steyne Shows Himself in a Most Amiable Light"), LIII ("Rescue and Catastrophe"), LVII ("Eothen"), LXIII ("In Which We Meet an Old Acquaintance") e LXV ("Full of Business and Pleasure") foron suprimidos, parcialmente excluídos, ou resumidos. Como consecuencia, os lectores deste texto traducido perdían partes importantes da novela orixinal, como o deste-

4. Para unha visión máis completa do "ataque modernista" contra W. M. Thackeray, véxase John Charles Olmsted, *Thackeray and His Twentieth-Century Critics* (New York: Garland, 1977), pp. 303-35.

5. A revisión máis moderna e máis completa da posición de W. M. Thackeray no canon victoriano atópase en Peter L. Shillingsburg, "Thackeray Studies: 1983-93" (*Dickens Studies Annual* 23 (1995) pp. 303-35). A edición crítica de *Vanity Fair* de Shillingsburg (New York-London: Norton, 1994) inclúe comentarios do texto, as ilustracións orixinais do autor e unha ampla antoloxía de edicións críticas da novela.

6. W. M. Thackeray, *La feria de las vanidades* (México: "Imprenta de Andrade y Escalante", 1860).

ro de Miss Horrock de Queen's Crawley, a representación das adiviñas no pazo de Lord Steyne, a detención e encarceramento de Rawdon Crawley, a viaxe de William Dobbin da India a Inglaterra e parte da longa estancia de Amelia en Europa.

A primeira traducción española de *Vanity Fair* fíxose aproximadamente en 1925⁷. É unha traducción bastante tardía tendo en conta a rápida acollida da obra de Charles Dickens, quen acadou gran seguimento polas publicacións por entregas en revistas de gran tiraxe e exerceu unha grande influencia no máis importante novelista daquel tempo, Benito Pérez Galdós, que traduciu *The Pickwick Papers* en 1868⁸. De tódalas formas, a acollida de *Vanity Fair*, catro anos posterior á primeira traducción ó español de *Wuthering Heights* (1921), foi anterior á de *Middlemarch*, de George Elliot.

Ó mesmo que a versión mexicana, a traducción de Pedro Gonzalez-Blanco tampouco é unha traducción completa da obra mestra de Thackeray. Unha lectura minuciosa do texto revela as omisións máis significativas, que afectan especialmente ó narrador omnisciente da novela e á maioría das pasaxes nas que os personaxes secundarios teñen maior presenza.

Despois da primeira traducción e sen ter en conta versións plaxiadas e ilegais, *Vanity Fair* foi traducida outras cinco veces en España por Gregorio Lafuerza (1930⁹), Alfonso Nadal (1943¹⁰), Amando Lázaro Ros (1957¹¹), Elena García Ortiz (1961¹²) e Mariano Orta Manzano (1962¹³).

No que se refire ó resto da obra de W. M. Thackeray, no ano 1880¹⁴ publicouse unha primeira traducción de *Pendennis* e as novelas anteriores a *Vanity Fair* traducíronse antes do 1936. No comezo da década de 1940, a pesar da

7. W. M. Thackeray, *La feria de las vanidades*, traducida por Pedro González-Blanco (Madrid: "La Novela Ilustrada", 1925?).

8. Luis Fernández Cifuentes en *Teoría y mercado de la novela en España: del 98 a la República* (Madrid: Gredos, 1982 pp.324) infórmanos de cómo, o 27 de maio de 1927, as súas lectoras nomearon a Charles Dickens o seu escritor estranxeiro favorito, nunha ampla enquisa elaborada polo xornal español *El Sol*. Pódese atopar máis información sobre a recepción de Charles Dickens en España en Cándido Pérez Gállego "Dickens en la prensa diaria madrileña del siglo XIX" (*Revista de Literatura*, XXVI/51-2, [1964] pp. 109-13) e en Juana de José Prades. "Los libros de Dickens en España", en *El libro español* (1958), pp. 515-24.

9. W. M. Thackeray, *La feria de las vanidades. Una novela sin héroe*, traducido por Gregorio Lafuerza (Barcelona: Sopena, 1930).

10. W. M. Thackeray, *La feria de las vanidades*, traducida por Alfonso Nadal (Barcelona: Ediciones Lauro, 1943).

11. W. M. Thackeray, *La feria de las vanidades. Una novela sin héroe*, traducida por Amando Lázaro Ros (Madrid: Aguilar, 1957).

12. W. M. Thackeray, *La feria de las vanidades*, traducida por Elena García Ortiz (Barcelona: Ediciones Fama, 1961), 2 vols.

13. W. M. Thackeray, *La feria de las vanidades. Una novela sin héroe*, traducida por Mariano Orta Manzano (Barcelona: Ediciones Toray, 1962), 2 vols.

14. W. M. Thackeray, *Historia de Pendennis* (Madrid: "Imprenta y Litografías El día", 1880).

ríxida censura que padeceu a industria editorial durante o réxime franquista, traducíronse outras novelas cruciais de W. M. Thackeray, como *Barry Lyndon* e *Henry Esmond*¹⁵.

Como consecuencia do éxito da adaptación cinematográfica dirixida por Stanley Kubrick en 1975, publicáronse dúas traducións recentes de *Barry Lyndon* e unha nova edición da tradución, publicada por primeira vez en 1943¹⁶.

Pola contra, a diferenza de Francia ou Alemaña, onde se traduciu a obra íntegra de W. M. Thackeray, en España nunca se traduciron traballos como *The Newcomes*, *The Virginians*, *Philip*, as súas conferencias ou os seus poemas.

3. Tradutores e editoriais

3.1. Os tradutores

Tendo en conta o importante papel que desempeñan os tradutores facendo posible que “certain texts – works of science, philosophy or literature – to acquire universal stature (...) thereby, opening new horizons and broadening our vision of reality to encompass the entire world” (Delisle & Woodsworth 1995 :xiii), a investigación metodolóxica da historia da tradución debería poder reponder estas preguntas:

¿Quen son os tradutores? ¿Cal é a súa formación académica e profesional? ¿Cales son as editoriais que os contratan? ¿Que influencia exercen estas traducións no contexto literario dos seus países? ¿E que é o que teñen escrito sobre as súas propias traducións e sobre o traballo doutros tradutores?

Os autores das traducións ó español de *Vanity Fair* pódense clasificar nos seguintes grupos:

En primeiro lugar, aqueles tradutores cunha biografía e traxectoria profesional que puidemos documentar, como Pedro González-Blanco, Alfonso Nadal, Amando Lázaro Ros y Mariano Orta Manzano. Pedro González-Blanco (1877-1962) foi xornalista, francmasón e membro activo da bohemia literaria da primeira metade do século, ademais dun gran viaxeiro e soldado mercenario na revolución mexicana. Ó final da súa vida traballou como gaceteiro para diversos dictadores Latinoamericanos. Alfonso Nadal (1888-1943), que tamén exerceu o xornalismo e tivo unha carreira literaria non demasiado brillante nas décadas de 1920 e 1930, tralo matrimonio da súa filla co editor

15. W. M. Thackeray, *Las aventuras de Barry Lyndon*, traducido por Rafael Vázquez-Zamora (Barcelona: Destino, 1943)/ *Memorias de Enrique Esmond*, traducido por Francisco Susanna (Barcelona: Montaner y Simón, 1943)/ *Historia de Henry Esmond caballero, coronel al servicio de S. M. la reina Ana*, traducido por A. Brunet (Barcelona: M. Arimany, 1943).

16. W. M. Thackeray, *Las aventuras de Barry Lyndon*, traducido por Julián Mesa y Eli Bartra (Barcelona: Ediciones Picazo, 1976)/ *Barry Lyndon*, traducido por José M^a. Pomares (Barcelona: Bruguera, 1976).

catalán Josep Janés, con quen mantivo unha relación profesional moi estreita. A pesar de ser condenado a morte ó fin da Guerra Civil pola súa tendencia política catalanista, puido finalmente salva-la súa vida. No que respecta a Amando Lázaro Ros (1886-1962), temos constancia de que traballou como xornalista na súa xuventude e de que probou fortuna como dramaturgo. Foi membro moi activo do Partido Socialista (PSOE) durante a segunda república española, e igual que moitos outros grandes tradutores españois, como Julio Gómez de la Serna, Rafael Cansinos Assens, ou José Méndez Herrera, sufriu represalias políticas durante o réxime franquista e foi membro destacado do grupo de intelectuais chamados “exiliados interiores”. Todos eles tiveron que facer da traducción o seu único medio de vida, xa que era a única actividade literaria que lles permitían exercer-las autoridades políticas. Amando Lázaro Ros ocupaba un posto privilexiado na editorial “Aguilar”¹⁷. Por último, Mariano Orta Manzano desenvolveu unha actividade ben recoñecida nas principais editoriais barcelonesas entre 1950 e 1980.

En segundo lugar, os tradutores non profesionais, como Elena García Ortiz, a única muller que traduciu *Vanity Fair* ó español, que reside en Barcelona. Malia o noso interese por entrevistala, ten rexeitado calquera tipo de contacto.

E, finalmente, outros tradutores de identidade descoñecida. Este é o caso do tradutor mexicano (1860) e da persoa que se agocha tralo nome ou pseudónimo Gregorio Lafuerza (1930), que traballou para a editorial catalana Sopena.

3.2. As editoriais

André Lefevre afirma que as traduccions, como tipo de versión máis recoñecido, están sometidas a un dobre control. O primeiro é parte do sistema literario e está representado polos críticos, correctores e tradutores. O segundo é un factor externo que se denominou *patronage* e se refire a,

something like the powers (persons, institutions) that can further or hinder the reading, writing and rewriting of literature (...) Patronage can be exerted by groups of persons, a religious body, a political party, a social class, a royal court, publishers and, last but not least, the media, both newspapers and magazines and larger television corporations (1992:15).

As traduccions ó español de *Vanity Fair* foron, a maioría, edicións en rúbrica patrocinadas por editoriais importantes, como a Imprenta de Andrade y Escalante, La Novela Ilustrada, Editorial Sopena e edicións de luxo para

17. En relación con estes tres tradutores, véxase Marcos Rodríguez Espinosa “La traducción como forma de exilio”, en Nicholas G. Round (ed.) *Bulletin of Hispanic Studies. Translation Studies in Hispanic Contexts*. LXXV/1 [January 1998] pp. 83-94.

lectores de clase media, como as traducións publicadas por Josep Janés, Editorial Aguilar, Ediciones Fama e Ediciones Toray. O caso da editorial mexicana Imprenta de Andrade y Escalante é distinto ó das españolas. Era unha empresa que representaba a forte influencia cultural que exercera a literatura francesa no polisistema mexicano despois da independencia.

As empresas que publicaron *Vanity Fair* en España comparten certos trazos políticos e económicos que axudan a describi-las pautas da industria editorial nacional dos últimos noventa anos. Ademais, o feito de que foran empresas con sede en Barcelona as que publicaran primeiro a novela mostra o predominio tradicional das editoras catalanas na publicación de novelas traducidas. Segundo Sergio Vila-San-Juan, a cidade non só ten marcado modas literarias en España ó longo do século, senón que tamén ten sido

synonymous with international publishing since the end of the last century, when important large firms such as Espasa, Montaner i Simon and Salvat brought out their formidable dictionaries and encyclopaedias, imposing themselves on the markets in both Latin America and Spain¹⁸.

Algunhas destas editoriais seguiron unha certa ideoloxía política. Durante o reinado de Alfonso XIII (1902-1931), o famoso novelista Vicente Blasco Ibañez, un dos propietarios de “La Novela Ilustrada”, declarou abertamente o seu republicanismo. Sábese tamén que a empresa de Ramón Sopena acadou o seu momento máis espléndido baixo a dictadura do xeneral Franco.

Pódese ver nos seus catálogos que todas elas comparten a clara intención de importar literatura estranxeira nun país illado historicamente das tendencias culturais europeas máis importantes. Así, a editorial “La Novela Ilustrada” difundía edicións económicas quincenais para lectores de clase baixa, media e para as clases traballadoras. O mesmo aconteceu cos dicionarios e enciclopedias de Sopena. Cuanto a Janés e Aguilar, pódese afirmar que deseñaron as coleccións de novelas probablemente máis completas do seu tempo. Nos anos cincuenta e sesenta, estas empresas levaron a cabo, pouco e pouco, unha ambiciosa expansión por Sudamérica que as transformou finalmente en sólidos grupos multimedia. Ámbalas dúas comparten as características propias da industria editorial de posguerra. O compromiso político, nacionalcatalanista primeiro e logo republicano, fixo destas editoriais un refuxio seguro para moitos periodistas e escritores de esquerdas que sufriran as represalias do réxime franquista e onde eran contratados como traductores. Ademais, durante a Segunda Guerra Mundial, Janés estableceu certa co-

18. Sergio Vila-San-Juan. “The Publisher’s Capital”, en *The City that Believed in Books* (Un opúsculo especial editado en conmemoración do Primeiro Día Mundial do Libro e da celebración en Barcelona da Conferencia Internacional da Asociación de Editores) *La Vanguardia* (21-4-1996) p. 2.

laboración política co servizo de intelixencia da Foreign Office, que aínda hoxe non se esclareceu totalmente¹⁹.

Exceptuando La Novela Ilustrada, que desapareceu a comezos da década de 1930, Sopena, Janés e Aguilar víronse afectadas pola profunda crise da industria editorial española, provocada polo colapso repentino das economías de México, Arxentina, Chile, Venezuela e outros países sudamericanos. Todas estas empresas acabaron ben cambiando a súa estrutura familiar tradicional ou ben sendo absorbidas por grupos multinacionais.

A finais da década de 1970, dúas editoriais non moi grandes e non dedicadas exclusivamente a coleccións literarias foron as encargadas de publicar *Vanity Fair*: Editorial Fama (1961), que desenvolveu a súa actividade entre os anos cincuenta e setenta, e Ediciones Toray (1962), unha editorial que pechou a finais dos anos oitenta.

4. *Vanity Fair* en Cataluña

Vanity Fair foi traducida por primeira vez ó catalán en 1984²⁰. Esta tradución é un exemplo perfecto da situación que describe Itamar Even-Zohar (1990) naqueles países ou rexións cunha lingua propia. Nestes casos, os textos traducidos, que proporcionan modelos alternativos, desempeñan unha función central no desenvolvemento da literatura nacional.

A novela de W. M. Thackeray foi traducida ó catalán por Jordi Arbonés Montull (1929-), un traductor prolífico e respectado, autor dunha obra recoñecida por institucións culturais públicas e privadas. A súa tradución de *Vanity Fair* gañou o “Premio á Mellor Tradución de Prosa”, concedido pola Generalitat de Catalunya en 1986. Seis anos máis tarde recibiu o “Premio Nacional de Tradución” da Institució de les Letres Catalanes pola súa nova versión de *A Tale Of Two Cities*, de Charles Dickens.

A única edición catalana de *Vanity Fair* foi financiada por “Edicions 62”, unha editorial fundada por un grupo importante de intelectuais cataláns a comezos dos anos sesenta e dirixida por José María Castellet dende 1964,

who embodies the come back which has taken place in publishing in Catalan after the years of repression and which has now reached a respectable degree of industrial importance. Castellet is also a survivor of a brilliant and elitist group – that of Carlos Barral and the poet Jaime Gil de Biedma – whose influence on Spanish culture since the last period of the Franco régime has been decisive, and without which it would be almost imposible to understand the Socialist era in depth (Vila-San-Juan 1996: 3).

19. Para unha historia completa das editoriais españolas “Janés” e “Aguilar”, véxase Jacqueline A. Hurlley. *José Janés: editor de literatura inglesa* (Barcelona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Barcelona, 1992) e Manuel Aguilar Muñoz. *Una experiencia editorial: especial cincuentenario 1923-1973* (Madrid: Aguilar, 1973).

20. W. M. Thackeray, *La fira de les vanitats. Una nov-ela sens heroi*, traducida por Jordi Arbonés (Barcelona: Edicions 62, 1984) 2 vols.

O obxectivo principal de “Edicions 62” sempre foi o de favorecer a publicación de autores cataláns e das traducións dos clásicos da historia da literatura á súa lingua. Nos últimos anos ven sendo subvencionada por institucións políticas, como a Generalitat de Catalunya ou o Ministerio de Cultura.

5. A mediación francesa e o plaxio

As primeiras versións ó español de *Vanity Fair* son traducións indirectas do texto francés traducido polo político e escritor Georges Guiffrey en 1853²¹. Este feito é evidente nas traducións Mexicanas e na primeira tradución española (1925?), mais só en partes dos textos traducidos por Gregorio Lafuerza (1930) e Alfonso Nadal (1943).

Lawrence Venuti (1995) cre que a propiedade intelectual do traductor sempre estivo limitada pola supremacía que lles confiren as leis dos dereitos de reprodución ós autores orixinais e polo grande control que exercen as empresas editoriais sobre os textos traducidos. Estas limitacións contribúen á marxinalización do traballo do traductor, desencadean prácticas fraudulentas de tradución, como o plaxio ou a tradución ilegal, e impiden o desenvolvemento de proxectos de tradución alternativos e independentes das editoriais multinacionais.

O plaxio era un fenómeno intertextual común e documentado na España de comezos de século. Nas súas memorias, Rafael Cansinos Assens (1985 :189) infórmanos do escándalo que se desatou no mundo teatral de Madrid cando o traductor e crítico literario Ricardo Baeza acusou ó xornalista Antonio Plañiol y Boncells de copia-la súa versión da obra de Oscar Wilde *A Woman of No Importance*.

Julio C. Santoyo (1996:20) ten denunciado que o plaxio foi una práctica común en España durante os últimos cincuenta anos. Na súa opinión, algunhas editoriais facían un uso sistemático de traducións previas nas que o nome do traductor orixinal desaparecía ou era cambiado por outro.

As traducións ó español de *Vanity Fair* mostran o emprego constante de textos plaxiados ou previamente traducidos no mercado editorial nacional. Así, Ediciones Alonso, unha empresa pequena con sede en Madrid, publicou unha nova versión da novela de W. M. Thackeray traducida por Fernando Catalina Sáez na serie “Biblioteca de obras famosas”. Seis anos máis tarde, o texto foi novamente publicado pola mesma empresa, só que agora estaba asinado por outro traductor, Luis Hernández Alonso. De calquera modo, esta tradución non é outra que a primeira versión en español publicada aproximadamente en 1925. Un caso parecido é o do Gregorio

21. Unha descrición detallada da recepción de W. M. Thackeray en Francia atópase en Sylvere Monod. “Thackeray’s French Dressers” (*Studies in the Novel*, XIII-1 & 2 [1981] pp.197-207).

Lafuerza (1930), que viu substituído o seu nome polo de Fernando Barranco Díaz na traducción de *Vanity Fair* publicada por Ediciones Éxito, en 1950.

O uso fraudulento de textos xa traducidos tamén se pode ver na terceira traducción ó español de *Vanity Fair* (1943). Por unha banda, o nome de Alfonso Nadal omítese nos textos publicados por Ediciones Maucci (1961) e Ediciones Picazo; pola outra, substitúese, primeiro polo do anarquista e xornalista Manuel Prats y Beltrán (1972) e logo polo de Diego Navarro (1985), un poeta e traductor profesional que traballou para as editoriais españolas máis importantes durante os anos cincuenta e sesenta. Por último, Editorial Bruguera publicou un plaxio da traducción de Amando Lázaro Ros no ano 1970.

6. A acollida de W. M. Thackeray en España

Os tradutores, editores, críticos, xornalistas, historiadores, elaboradores de antoloxías e profesores de universidade son quen teñen o poder de proxeccionar imaxes positivas ou negativas dun texto, dun escritor ou dunha literatura, por medio de traducións e outros “rewritings”²², como ensaios, historias da literatura, enciclopedias, antoloxías, paratextos, dicionarios, ou artigos publicados en revistas literarias.

A acollida de W. M. Thackeray en España é bastante diferente da que tivo en Alemaña, Hungría ou Francia, onde tradutores e especialistas realizaron proxectos de investigación sobre o seu traballo²³. Aínda que en España si que lle foi recoñecido o seu posto central no canon literario victoriano, os escasos “rewritings” publicados por especialistas españois sempre insisten no feito de que Thackeray nunca se leu moito no país, reproducen tópicos como a rivalidade con Charles Dickens, ou mostran preferencia por *Barry Lyndon*.

Ó falarmos da inclinación tradicional dos lectores españois polo naturalismo francés, a novelista galega Emilia Pardo Bazán en *La cuestión palpitante*, o seu polémico libro sobre o naturalismo en España²⁴, consideraba o realismo inglés apropiado para lectores de gusto delicado, en oposición á crueza moral do xénero en Francia. Tamén subliñaba a grande influencia das nove-

22. “Texts that refer to other texts and claim to represent them”, en André Lefevere, *Translating Literature. Practice and Theory in a Comparative Literature Context* (New York: The Modern Language Association of America, 1992) p. 3.

23. No caso de Francia é preciso mencionarmos Raymond Las Vergnas’ *W. M. Thackeray (1811-1863). L’homme – Le penseur – Le romancier* (Paris: Champion, 1932) e a tese de doutoramento de Raymond Maître, *Thackeray et la France* (París, 1957). José Fernández Montesinos denunciou nos anos sesenta a falta de ensaios críticos ou traducións en España durante o século XIX en *Introducción a una historia de la novela en España en el siglo XIX* (Madrid: Castalia, 1960) que contén una bibliografía de novelas estranxeiras traducidas ó español entre o 1800 e o 1850.

24. Emilia Pardo-Bazán. *La cuestión palpitante*, J. M. González-Herrán (ed.). (Barcelona-Santiago de Compostela: Anthropos-Servicio de Publicaciones de la Universidad de Santiago de Compostela, 1989/1883).

listas femininas na literatura Victoriana, e dos seus libros, colmados de propósitos morais e educativos, e “faltos da obxectiva serenidade que se precisa para crear unha obra mestra de observación persoal segundo o método realista”²⁵. Un dos maiores representantes deste realismo “descafeinado” era W. M. Thackeray, de quen Emilia Pardo Bazán dixo que tiña “inclinación pola sátira, aína que tamén estudia os caracteres típicos do mundo que o rodea, os que están máis próximos á caricatura”²⁶.

Nunha historia da literatura mundial publicada en España, o traductor Ramón D. Peres (1957:788-789), gababa a habilidade de W. M. Thackeray de ser tenro e delicado na creación das súas personaxes e a súa falla de piedade por eles cando a súa maldade e mesquindade así o mereceran. Tamén fala do hispanista Ronald Macandrew, quen estableceu paralelismos entre o estilo de Thackeray e o de Galdós. Comparando a literatura inglesa coa española, o crítico literario Guillermo Díaz-Plaja (1965:454-455) sinala o interminable desfile de personaxes de *Vanity Fair*, caricaturizadas cunha fría elegancia que deixa no lector o mesmo sabor agre de melancolía que unha novela picaresca.

Esteban Pujals (1984:461-469), un dos poucos autores que escriben historia da literatura inglesa para un público español, tamén se queixou da falla de traducións actuais de *Vanity Fair*. Na súa opinión, Thackeray non foi o primeiro que atacou a literatura que exaltaba os valores aristocráticos, aínda que analizara os enormes cambios sociais do seu tempo dende o punto de vista do moralista e do predicador, deixando á marxe calquera tipo de idealización romántica das súas personaxes.

Só un ano máis tarde, A. Prometeo Moya²⁷ subliñaba o propósito de W. M. Thackeray de crear, mais que unha parodia da novela histórica, un novo xénero, diferente do universo poético de Walter Scott ou da pomposidade de Edward Bulwer-Lytton.

O traductor español Mariano Antolín Rato²⁸, na introducción do best-seller internacional de Tom Wolfe, *The Bonfire of Vanities* (1987), non só afirma que cre que o escritor americano tomou prestado parte do título de *Vanity Fair*, senón que tamén atopa trazos comúns nas súas novelas. Ámbolos dous autores transformaron o artigo periodístico nun xénero literario honorable e describiron nos seus libros o período histórico no que viviron, coa cínica indiferencia do dandi. Thackeray e Wolfe son mestres no uso de diálogos realistas e dos detalles que revelan a posición social ou status, como as alusións meticulosas a “the clothes people wear, what they eat, how they treat

25. E. Pardo-Bazán, op. cit., p. 297. Tódalas citas en español foron traducidas ó inglés.

26. E. Pardo-Bazán, op. cit., p. 297.

27. A. Prometeo-Moya, “Thackeray: caricatura de la clase media” (*La Vanguardia* [19-3-1985] p. 28).

28. Mariano Antolín Rato, “Introducción”, en Tom Wolfe, *La hoguera de las vanidades* (Barcelona: Círculo de Lectores, 1987) pp. 5-14.

their children, their employees"²⁹. O implacable narrador omnisciente fai, tanto en *Vanity Fair* como en *The bonfire of Vanités*, un chisco sarcástico ós seus lectores ó describi-las clases máis altas e as máis baixas da sociedade, a de principios do século dezanove, no caso de Thackeray, e "the beautiful people of New York, the intellectual snobs (...) the discotheques and the neon, the latest fashion in sports or clothes"³⁰, no caso de Wolfe.

O libro de Ana Sofía Gutiérrez *La mujer y el matrimonio en William Makepeace Thackeray* é o único libro escrito en español dedicado completamente a examinar aspectos determinados das novelas de W. M. Thackeray, como a análise que fai do matrimonio a través das personaxes femininas das súas catro novelas principais: *Vanity Fair*, *Pendennis*, *The Newcomes* e *Henry Esmond*. Thackeray advirte ós seus lectores das terribles consecuencias de educar ás rapazas novas de clase media na educación tradicional, que as adestraba para conseguirla posición social mediante o matrimonio. Tendo en conta a data da publicación, este traballo anticipouse a algunhas das máis recentes teorías desenvolvidas por investigadoras feministas norteamericanas e canadianas que levan estudando as heroínas de Thackeray durante os últimos anos. Moya Gutierrez tamén é a autora doutro artigo sobre a influencia da guerra e da batalla de Waterloo nos personaxes de *Vanity Fair* (1990).

Os prólogos e ilustracións foron os principais paratextos³¹ que apareceron nas traducións ó español de *Vanity Fair*. Amando Lázaro Ros (1957) e Elena García Ortiz (1961) escribiron os seus propios prólogos, que incluían biografías curtas e unha completa relación das novelas de W. M. Thackeray. Nin a versión mexicana (1860) nin a primeira tradución ó español (1925?) teñen ningún prólogo que as preceda.

Gregorio Lafuerza (1930) utilizou un prólogo que xa fora publicado previamente nunha edición norteamericana da novela, mentres que Alfonso Nadal (1943) copiou unha biografía de W. M. Thackeray da *Enciclopedia Universal Ilustrada Iberoamericana*³².

Exceptuando o texto de Alfonso Nadal (1943) e o do poeta e crítico literario José María Álvarez (1985), os paratextos españois non son equivalentes ó que Gideon Toury chama fontes extratextuais, é dicir,

semi-theoretical or critical formulations, such as prescriptive 'theories' of translation, statements made by translators, editors, publishers, and other persons involved in or connected with the activity, critical appraisals of

29. M. A. Rato, op. cit., p. 8.

30. M. A. Rato, op. cit., p. 9.

31. O concepto de paratexto, de Gérard Genette, desenvolvido en *Palimpsestos* (Madrid: Taurus, 1989) refírese a todo material que circunda un texto (ou unha tradución neste caso) e ó papel que desempeñan na recepción da literatura.

32. *Enciclopedia Universal Ilustrada Ibero-Americana* (Barcelona: Espasa-Calpe, 1915), 70 vols.

individual translators, or the activity of a translator or 'school' of translators, and so forth (Toury 1995:61).

Alfonso Nadal (1943) subliña o feito de que *Vanity Fair* ten sido traducida a moitas linguas, mentres que Álvarez é o primeiro "rewriter" que establece unha lista das traducións ó español das novelas de Thackeray³³. Na súa opinión, o novelista inglés acabou sendo un escritor só nomeado nos libros universitarios, un escritor exótico só atractivo para aqueles lectores exóticos a quen lles gustan capítulos soltos de libros vellos e estraños. Sen embargo, aínda que a súa creatividade non era tan poderosa como a de Charles Dickens, foi quen de desenvolver un novo tipo de sentido do humor, afiado e mordaz, que tería unha grande influencia na historia da literatura inglesa. Neste sentido, Thackeray "tivo unha especial capacidade, que eu aventuro que lle viña (como en tempos máis achegados a nos, a Scott Fitzgerald) dunha fascinación polos 'ricos', para penetrar na cerna dos seus ritos"³⁴.

O texto traducido por Pedro Gonzalez-Blanco (1925?) contén dezasete ilustracións, que, nalgúns casos, reproducen pasaxes semellantes ás da primeira edición. Sen embargo, os paratextos ilustrativos nas traducións ó español teñen os seus trazos propios.

En primeiro lugar, os personaxes que o autor debuxara orixinariamente, seguindo a moda de comezos do século dezanove, aparecen na tradución ó español con vestidos e sombreiros de finais do século dezaioito; en segundo lugar, estas ilustracións reflicten as escenas máis violentas e dramáticas da novela e revelan a manipulación misóxina e patriarcal da tradución. Un fenómeno semellante é o da ilustración da portada da tradución de 1930, que explicita o estereotipo sexual da heroína sufridora, identificada tradicionalmente con Amelia Sedley. As ilustracións orixinais, debuxadas por W. M. Thackeray entre 1847 e 1848, foron coidadosamente reproducidas na tradución de 1957.

Conclusiones

1. Non hai tantas traducións ó español de *Vanity Fair* como noutros países europeos, como Alemaña, onde foi traducida trece veces, aínda que en Francia, pola contra, aínda se poida atopa-la primeira tradución (1853) en calquera librería. Non hai unha tradución canónica ó español. A obra de W. M. Thackeray non tivo temperás e constantes traducións, como a de Charles Dickens ou a das irmás Brönte. A súa posición inestable no canon literario victoriano, as características especiais das súas novelas e a febleza da industria editorial española, sempre baixo presión económica e política durante

33. José Mª Álvarez, "Introducción", en W. M. Thackeray, *La feria de las vanidades*, traducido por Amando Lázaro Ros (Barcelona: Planeta, 1985), pp. 9-15.

34. J. Mª Álvarez, op. cit., p. 10.

todo o século, son factores que contribuíron a unha acollida tardía e á súa consideración como un autor “menor”.

2. Aínda que sexa necesaria unha investigación máis profunda e rigorosa neste campo en particular, pódese dicir que, aínda que a publicación de literatura traducida, estrictamente controlada por medio das institucións políticas, ocupara un lugar primordial (Even-Zohar 1990:43-51) na reestructuración do canon literario español, *Vanity Fair* non foi nunca unha das novelas que influíran no establecemento de novos modelos literarios no polisistema cultural español.

3. A recepción de W. M. Thackeray e de *Vanity Fair* en España non está baseada en traducións realizadas por novelistas españois de prestixio, como aconteceu coa aclamada versión de *Tristram Shandy*³⁵, de Javier Marías. Do mesmo xeito que un filósofo relevante como Fernando Savater se interesou por Robert L. Stevenson, non houbo ningún intelectual que se achegase a W. M. Thackeray para favorecer-la súa popularidade no país. Se parte dos lectores cos que conta Jane Austen se deben a producións recentes de televisión e cinema baseadas nos seus libros, a ausencia dunha adaptación cinematográfica recente de *Vanity Fair* non puido provocar un efecto semellante³⁶. De tódalas formas, o seu recoñecemento non se pode comparar ó do seu pupilo Anthony Trollope, quen desenvolveu unha gran reputación literaria no seu país, mais en España, as súas novelas son moi pouco coñecidas e non foron traducidas.

4. A historia da traducción ó español de *Vanity Fair* mostra as condicións de traballo dos tradutores literarios nos últimos cen anos e a posición marginal que ocuparon na industria editorial. Outras investigacións deberían analizar se a primeira traducción mexicana de *Vanity Fair* está relacionada cunha expansión intensa da industria editorial no país e, en consecuencia co número de traducións feitas do outro lado do Atlántico.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- ÁLVAREZ, J. M. 1985. “Introducción”, W. M. Thackeray, *La feria de las vanidades*, traducción de Amando Lázaro Ros, Barcelona: Planeta, 1985.
- CANSINOS ASSENS, R. 1985. *La novela de un literato 1*, Madrid: Alianza, 1985.
- DELISLE, J. e WOODSWORTH, J. (ed. & dir.). 1995. *Translators through History*, Philadelphia-Amsterdam: John Benjamins-UNESCO, 1995.
- DÍAZ-PLAJA, G. 1965. *La literatura universal*, Barcelona: Dánae, 1965 .

35. Laurence Sterne, *La vida y opiniones de Tristram Shandy. Los sermones de Mr. Yorick*, traducido por Javier Marías (Madrid: Alfaguara, 1978).

36. Aínda que a BBC produciu en 1999 unha adaptación de cinco horas, en seis capítulos, de *Vanity Fair*, escrita por Andrew Davis.

- EVEN-ZOHAR, I. 1990. "Polysystem Studies", *Poetics Today* XI/1 (1990)
- FERNÁNDEZ CIFUENTES, L. 1982. *Teoría y mercado de la novela en España: del 98 a la República*, Madrid: Gredos, 1982.
- FORSTER, E.M. 1927. *Aspects of the Novel*, London: Edward Arnold, 1927.
- JAMES, H. 1908. *The Tragic Muse*, New York: Scribner's, 1908.
- LEFEVERE, A. 1992. *Translation, Rewriting & the Manipulation of Literary Fame*, London: Routledge, 1992.
- 1992. *Translating Literature. Practice and Theory in a Comparative Literature Context*, New York: The Modern Language Association of America, 1992.
- MOYA GUTIÉRREZ, A. S. 1990. "The Military World in William M. Thackeray's *Vanity Fair*", en Félix Rodríguez González (ed.), *Homenaje al doctor Pedro Jesús Marcos Pérez*, Departamento de Filología Inglesa-Universidad de Alicante, 1990).
- 1992. *La mujer y el matrimonio en William Makepeace Thackeray*. Barcelona: PPU, 1992.
- "Obituary", 1863. *Morning Advertiser* (25-12-1863).
- PARDO-BAZÁN, E. 1989. *La cuestión palpitante*, J. M. González-Herrán (ed.), Barcelona-Santiago de Compostela: Anthropos-Servicio de Publicaciones de la Universidad de Santiago de Compostela, 1989.
- PERÉS, R. D. 1957. *Literatura universal*, Barcelona: Sopena, 1957.
- PROMETEO-MOYA, A. 1985. "Thackeray: caricatura de la clase media", *La Vanguardia* (19-3-1985).
- PUJALS, E. 1984. *Historia de la literatura inglesa*, Madrid: Gredos, 1984.
- RATO, M. A. 1987. "Introducción", Tom Wolfe, *La hoguera de las vanidades*, Barcelona: Círculo de Lectores, 1987.
- SANTOYO, J. C. 1996. *El delito de traducir*, León: Secretariado de Publicaciones de la Universidad de León, 1996.
- TAYLOR, D. J. 1999. *Thackeray*, London: Chatto & Windus, 1999.
- THACKERAY, W. M. 1900. *Notes of a Journey from Cornhill to Grand Cairo. The Works of William Makepeace Thackeray*, vol. V, London: Smith, Elder & Co., 1900.
- TILLOTSON, G. & HOWES, D. 1962. *The Critical Heritage*, London-New York: Routledge, 1962.
- TOURY, G. 1995. *Descriptive Translation Studies, and Beyond*, Philadelphia-Amsterdam: John Benjamins, 1995.
- VENUTI, L. 1995 "Translation, Authorship, Copyright", *The Translator* 1/1, pp. 1-24.
- VILA-SAN-JUAN, S. 1996. "The Publisher's Capital", *The City that Believed in Books* (un opúsculo especial editado en conmemoración do Primeiro Día Mundial do Libro e da celebración en Barcelona da Conferencia Internacional da Asociación de Editores) *La Vanguardia* (21-4-1996).

